

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism

Utvärdering av projekt som beviljats bidrag år 2015 av
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Värna demokratin!

Utvärdering av projekt mot våldsbejakande
extremism 2015

Förord

”Förlåt att jag inte har återkommit till dig, det har varit lite rörigt och vi har haft mycket att göra i projektet. Du vet det var en kille som åkte till Syrien. Hans pappa ringde och grät. När som helst på dygnet ringde han. Vad ska han göra? Vi stoppade honom i Turkiet. I går.”

Det är en av företrädarna för de projekt jag utvärderat som ringer mig. Han vill gärna berätta, både om projektet och om de senaste händelserna. Han vill berätta om den här killen som tagit ett banklån för att kunna resa iväg och delta i det han benämner som våldsbejakande extremistisk kamp, om hur anhöriga behöver stöd för att veta hur de ska agera, vem de ska kontakta och hur de behöver förståelse, samarbete och konkreta handlingsalternativ för att klara av att hantera situationen. Men han talar också om mötet med ungdomar i föreningen, hur de arbetar genom dialog och närhet för att skapa mening och sammanhang för unga människor. När jag talar med honom slås jag igen av vilket viktigt arbete som pågår i olika föreningar, verksamheter och projekt relaterade till civilsamhället och demokratiserande frågor.

Jag väljer att skriva *demokratisering*, inte demokrati. Demokratisering är en process, ett arbete som behöver vara ständigt aktuellt och aktivt i samhällets alla instanser och inte minst i civilsamhällets organisationer och föreningar. Gert Biesta (2014) illustrerar detta genom att beskriva demokrati som föränderlig och under ständig förhandling, som ett samhälleligt transformeringsprojekt, från individuella problem till kollektiva frågor. Så länge det finns antidemokratiska tendenser, är demokrati under förhandling och i process. Det går inte att enbart lära ut demokrati mekaniskt genom information och kunskapsöverföring, utan demokratisering görs. Bland annat görs det genom individers deltagande i demokratiska processer på sociala och politiska arenor.

Unga tenderar att både juridiskt och socialt betraktas som ännu icke färdiga medborgare (Lawy 2014, Olson, Fejes, Dahlstedt & Nicoll 2014, Nicoll, Fejes, Olson, Dahlstedt & Biesta 2013). Det är generellt genom uppväxt, utbildning och deltagande i samhällets institutioner som unga anses socialiseras in i demokratiska sammanhang och i ett demokratiskt samhälle med demokratiska värderingar. Med detta i åtanke, och med utgångspunkt i att civilsamhällets insatser syftar till att föra unga mot eller tillbaka mot demokrati, kan vi inte förvänta oss att unga ska agera som, eller vara, demokratiska subjekt utan att de så att säga är ”under demokratisering”.

Genom detta uppdrag har jag fått insyn i olika verksamheter som arbetar för demokratisering och för att värna demokratin. Det har bidragit till en förståelse för civilsamhällets betydelse, i dess närhet till människors vardag och villkor men också att projekt som de som utvärderats för denna rapport kan göra viktig och verklig skillnad i arbetet med att på olika sätt värna demokratin.

Jennie Sivenbring
Segerstedtinstitutet/Göteborgs universitet

Innehåll

Sammanfattning	5
1 Inledning	8
1.1 Tidigare rapporteringar	8
1.2 Uppdraget	9
1.3 Rapportens genomförande och upplägg.....	10
2 Fördelade bidrag 2015	13
2.1 Användning av fördelade medel	14
3 Projektexempel	16
3.1 Akta dig extremister	16
3.2 Train Talk Learn	17
3.3 Handbok i att förändra djurens situation del 2.....	18
3.4 Civilsamhälle för tillit och demokrati	19
4 Uppdragens uppbyggnad och huvudsakliga resultat	21
4.1 Vad värnas?.....	21
4.2 Hur definieras våldsbejakande extremism?	21
4.3 Målgrupper	23
4.4 Samverkan	23
4.5 Pedagogisk tillämpning.....	24
4.6 Hållbarhet och möjligheter att vidareutveckla	26
5 Huvudsakliga resultat.....	28
5.1 Hur mäts effekter i projekten?	28
5.2 Konkreta och mätbara mål	29
5.3 Geografisk spridning	30
5.4 Hur kan projektet gynna fler?	30
5.5 Möjligheter och hinder för projektens arbete.....	32
5.6 Hbtq-strategiskt arbete och jämställdhetsintegration	33
6 Implikationer och erfarenheter	34
6.1 Våldsbejakande extremism på bred front.....	34
6.2 Segerstedtinstitutets reflektioner.....	36
Referenser	39

Sammanfattning

I *Värna demokratin!* har vi sammanställt erfarenheter från projekt som tagit emot statsbidrag (SFS 2011:1508) under 2015 av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor för verksamheter som *värnar demokratin mot våldsbejakande extremism*. Det handlar om projekt som tilldelats bidrag för verksamheter som arbetar med demokrati- och inflytandefrågor, diskriminering och jämställdhet samt rasism och extremism. Syftet med statsbidraget är att minska antalet aktiva inom våldsbejakande extremistmiljöer, mer specificerat uttrycks syftet:

”att förebygga att antidemokratiska beteenden utvecklas, förebygga att individer radikaliserar och ansluter sig till våldsbejakande extremistmiljöer eller stödja individer som avser att lämna sådana miljöer”. (SFS 2011:1508, s?)

I utvärderingen tas särskild hänsyn till projektens uppbyggnad samt förväntade resultat. Dessutom diskuteras möjligheterna att utvärdera och resonera kring resultat och effekter.

Projektens uppbyggnad

Utvärderingen visar att projekten grundar sig på och byggs upp med förankring i det lokala civilsamhället. Närhetsprincipen blir till ett viktigt incitament för att nå ut till ungdomar och aktörer i ungdomars närhet. Demokratisering uttrycks generellt i motsatsförhållande till radikaliseringsprocesser och gemenskap, ömsesidig respekt, meningsfull vardag, sysselsättning, delaktighet, dialog och framtidsmöjligheter är viktiga utgångspunkter i projektens syften, målformuleringar och metoder. Således är det också i regel fråga om ett förebyggande och socialt demokratiserande arbete, som bedrivs tillsammans med människor i den lokala ”verklighet” där de lever och verkar.

Föreningar och organisationer med bas i idrott, religion, etnicitet, kultur eller intresse används som forum för att möta unga, anhöriga eller andra för unga viktiga personer. I de metodologiska eller pedagogiska grundantaganden som projekten baseras på, syns en utbildningsbaserad diskurs, där information, upplysning, diskussion, erfarenhets- och kunskapsutbyte får stort utrymme. Dessa utbildningsinitiativ rationaliseras genom idéer om att kunskap och meningsutbyte skapar förståelse eller tolerans mellan olika grupperingar eller sociala kategorier. Särskilt i de projekt som är i begynnelsen av arbetet utgör utbildning och information resurser för den egna organiseringen och för att samla erfarenheter och kunskaper för hur arbetet sedan kan bedrivas i syfte att förebygga, vidareutbilda eller åtgärda. Generellt syns också hur de projekt som pågått under längre tid, i högre grad fokuserar på erfarenhetsutbyte och metodutveckling samt på att sprida idéer.

Samtliga projekt arbetar med samverkan som resurs för att utveckla och sprida sina idéer och för att mobilisera insatser kring unga. Samverkan med aktörer i civilsamhället och med myndigheter och tjänstemän anges gynna långsiktighet och hållbarhet i demokratiserande arbete. I projekten vittnas om hur detta ofta stöter på hinder då det kommer till tid och ekonomiska resurser, dessutom är det ibland problematiskt att

samordna och upprätta forum för samverkan. Långsiktighet anges dock av projektansvariga som en nyckel i arbetet, men då demokratisering och arbete med sociala strukturer och nätverkande med och kring unga tar tid så blir långsiktighet både en möjlighet och ett hinder för projektens potentiella framgång.

Övervägande andel projekt talar om våldsbejakande extremism i termer av islamism. I dessa fall har projekten en mer fokuserad ingång på en särskild målgrupp som identifierats i lokalsamhället. Det är också en fråga som får mycket utrymme i medierna. Ett av de utvärderade projekten inriktas på extremism på grundval av djurrättsfrågor, ett projekt centreras kring frågor som berör högerextremistiska tendenser, övriga projekt har en bredare ingång som i huvudsak har en förebyggande eller kartläggande ansats. Snedfördelningen kan grunda sig i den offentliga diskursen och mediernas rapportering där islamistisk extremism i samtiden ges stort utrymme. Enligt företrädare för MUCF är detta också ett mönster som syns i de projektansökningar som kommer in till myndigheten. Projekt som riktar sig mot att värna demokratin mot antidemokratiska beteenden riktat mot hbtq-personer saknas, lika så saknas projekt som vänder sig mot miljöaktivism eller mot kontra-jihadistiska (islamofoba) grupperingar.

Projektens huvudsakliga resultat

Vid utvärderingens genomförande är de flesta projekt nyss påbörjade eller i mitten av ett projektår. Att tala om effekter och resultat låter sig inte riktigt göras, däremot kan vi tala om estimerade resultat. Diskussioner om huvudsakliga resultat av projektens arbete då dessa avslutas, bör också fokusera på rimligheten i att synliggöra direkta effekter av demokratiserande arbete. Så som MUCF:s resultat- och effektrapport från 2014 uttrycker det, är organisationernas verksamhet i sig en förutsättning för och en viktig del av en livaktig demokrati. Det som i huvudsak saknas för att göra resultatredovisningar på kvantitativ basis är möjligheten att göra jämförande mätningar av vilka effekter förändringar i attityder, kunskaper eller sociala demokratiserande aspekter kan ge.

En slutsats av utvärderingen är att de projekt som beviljats bidrag, på olika sätt arbetar aktivt för att uppfylla de syften som anges i förutsättningarna för stadsbidragets fördelning. Således kan det också förväntas leda till ett värnande av demokratin även om externa effekter är svåra att mäta och verifiera på kvantitativ basis. Det bör också uppmärksammas att projektens effekter kan vara långsiktiga och ha en spridningseffekt som inte kan utvärderas genom projektens subjektiva erfarenheter.

Möjliga vägar för framtida utvärdering

Med utgångspunkt i att utvärderingar av projekt i framtiden kan utföras på kvalitativ basis, finns det anledning att utgå från det som av Herz (2016) identifieras som komponenter vilka kan anses vara verksamma för arbetet mot våldsbejakande extremism i första linjen¹. Det handlar om sådant som både forskningsmässigt och politiskt utkristalliseras som viktigt för att motverka rekrytering, uppmärksamma risker och för att skapa möjligheter att lämna antidemokratiska miljöer. De komponenter som kan vara rimliga att ta i beaktande i projektens arbete är: samverkan mellan olika

¹ Första linjen avser de som i första hand kommer i kontakt med målgrupper eller sårbara individer i samhället, i regel handlar det om skolpersonal, socialarbetare och vårdpersonal. Komponenterna kan dock rimligtvis även fungera för civilsamhällets verksamheter som i hög grad arbetar nära sina målgrupper.

myndigheter, lokal förankring, involverandet av anhöriga och av civilsamhället i arbetet. Utöver dessa identifierar Herz (2016) samhällets arbete med att tillgodose demokratiska och mänskliga rättigheter och att se människan före den ideologi hen anger sig tillhöra.

Genom att utgå från komponenterna dels i projektplanering, ansökningshandlingar och metodik, dels i uppföljande utvärdering, möjliggörs en konstruktiv länkning där mål, medel och rimligheten i resultat kan åskådliggöras. Genom att använda komponenterna, kan frågor för utvärdering också utgå från direkta frågeställningar om *hur* projekten arbetar med samverkan med myndigheter, *hur* den lokala förankringen tagits i beaktande och *hur* anhöriga involveras. Därtill kan jämställdhetsintegration och hbtq-strategiskt arbete vara komponenter i en sådan konstruktiv länkning.

Projekt av det slag som bedrivs i demokratiserande anda förutsätter civilsamhällets engagemang och många gånger drivs de av eldsjälar och ideella krafter. Ett statsbidrag som ger förutsättningar att bedriva projekt bör inte underskattas.

1 Inledning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor² (tidigare Ungdomsstyrelsen) är en statlig myndighet som tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Därtill har MUCF i uppdrag att särskilt samverka med civilsamhällets organisationer och ta tillvara de kunskaper och erfarenheter som finns hos dessa. En av myndighetens kärnuppgifter är att fördela bidrag till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete (SFS 2015:49). Bidrag fördelas till:

- barn- och ungdomsorganisationer, etniska organisationer, kvinnoorganisationer och hbtq-organisationer
- projekt och verksamheter som handlar om demokrati- och inflytandefrågor, diskriminering och jämställdhet samt rasism och extremism
- internationellt ungdomsarbete.

I denna utvärderande rapport sammanställs erfarenheter från de projekt som under 2015 tagit emot statsbidrag från MUCF för verksamheter som *värnar demokratin mot våldsbejakande extremism*. I förordningen för statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin (SFS 2011:1508, § 7) anges att bidrag lämnas till verksamheter som bedrivs i syfte att förebygga att antidemokratiska beteenden utvecklas och att individer radikaliserar och ansluter sig till våldsbejakande extremistmiljöer eller för att stödja individer som avser att lämna sådana miljöer.

Rapporten är sammanställd för MUCF av Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet. Institutets uppdrag är att bidra till kunskapsutveckling kring preventivt arbete mot våldsutövande ideologier och strukturer samt rasistiska institutioner. Som ett nationellt resurscentrum ska Segerstedtinstitutet sprida kunskaper om hur, när och varför ideologiskt motiverade våldsutövande miljöer uppstår. Institutet ska arbeta systematiskt för att förhindra och motverka uppkomsten och reproduktionen av dessa miljöer. I arbetet ska institutet samverka med offentliga institutioner och civilsamhällets organisationer.

1.1 Tidigare rapporteringar

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har med olika utgångspunkter tidigare återrapporterat resultat av bidrag. I *Konsekvenser, resultat och effekter av Ungdomsstyrelsens bidragsgivning till ideella organisationer* (Ungdomsstyrelsen, 2009) granskades möjliga förutsättningar och tillvägagångssätt för kontinuerlig uppföljning och rapportering. Rapporten tar upp metoder för att mäta resultat och effekter på statlig nivå. Utredningsteamet pekade då på möjligheten att uppskatta resultat och effekter av bidragen på olika nivåer: individ, organisation samt stat och samhälle.

² I texten används i huvudsak förkortningen MUCF.

En utvärdering av resultat och effekter förutsätter att det finns preciserade och mätbara mål. Detta torde vara möjligt, särskilt för bidrag som beviljats till projekt³ som avkrävs målbeskrivningar och syften kopplade till projektens genomförande. I dessa rapporter⁴ identifierades följande principer som mätbara:

- självständighet och oberoende
- långsiktighet
- öppenhet och insyn
- mångfald
- dialog
- kvalitet.

År 2013 lades istället fokus på resultatkategorierna:

- organisationsutveckling
- ny kunskap
- ny samverkan
- nya målgrupper
- samhällsinriktade effekter.

I återrapporteringen från 2014 fokuserade redovisningen av bidrag på:

- användning
- effekter.

1.2 Uppdraget

Erfarenheter från tidigare redovisningar utgör en bas för vår rapportering, men i utvärderingen tas i huvudsak hänsyn till Segerstedtinstitutets uppdrag:

"Att beskriva och utvärdera de projekt som MUCF beviljat bidrag till inom ramen för sitt uppdrag att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Utvärderingen kommer att beskriva hur uppdragen är uppbyggda, huvudsakliga resultat och analyseras (sic)."

Därtill anges att:

³ I motsats till organisationsbidrag som ges till ordinarie verksamheter.

⁴ *Resultat av effekter och bidrag till ideella organisationer* (Ungdomsstyrelsen 2010b); *Resultat och effekter 2011. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer* (Ungdomsstyrelsen 2011); *Resultat och effekter 2012. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer* (Ungdomsstyrelsen 2012); *Resultat och effekter 2013. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer* (Ungdomsstyrelsen 2013); *Resultat och effekter 2014. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer* (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014).

”Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor är en jämställdhetsintegrerad och hbtq-strategisk myndighet. Om det är möjligt ska båda perspektiven beaktas när det här uppdraget utförs.”

Således fokuserar denna rapportering på utvärdering av projektbidrag (och inte av organisationsbidrag). Utifrån tidigare erfarenheter utvärderar vi pågående projekts uppbyggnad och huvudsakliga resultat.

Uppbyggnad – fokuserar på vad som värnas, hur våldsbejakande extremism identifieras, vilka primära och sekundära målgrupper projekten riktar sig till och hur samverkan med civilsamhälle och myndigheter beaktas. Tidigare uppföljningar pekar på att den civila sektorn har fördelar i jämförelse med myndigheter vad gäller möjligheten att skapa förtroendefulla relationer till målgrupperna. Den civila sektorn anges också, i uppföljningar, ha en särskild insikt och den kunskap som krävs för att nå ut till olika målgrupper. Således är det av vikt att också undersöka hur projekten verkar för och gynnar samordning mellan olika aktörer och hur spridning av projektens idéer, kunskaper och metoder möjliggörs. Dessutom tar vi upp metoder och kunskapssyn samt möjligheter till hållbarhet och långsiktighet för projektens idéer.

Huvudsakliga resultat – handlar om projektens estimerade utfall och effekter och hur dessa grundar sig på erfarenheter och eventuella mätbara utfall. Här utvärderas också projektens möjligheter till spridning och gynnande av individer, organisation, stat och samhälle. Det är också av vikt att resonera om hur de ekonomiska bidragen relaterar till projektens egna resurser och hur dessa resurser stärkts eller vidareutvecklats.

Utvärderingen syftar till att bidra med ytterligare kunskaper om projektens betydelse i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Vi utvärderar därför projektens lärdomar avseende möjligheter och hinder samt aspekter som behöver tas i beaktande för framtida arbete med demokratiserande frågor och samverkan mellan myndigheter och civilsamhälle.

Som det uttrycks i myndighetens tidigare analyser, är det svårt att kvantifiera resultat och effekter av demokratiserande arbete, då tillförlitliga mätinstrument eller variabler för värdegrundsarbete och dess kausala effekter saknas. Denna rapport bör således betraktas som en utvärdering av möjligheter till effekter och resultat som gynnar demokratisering.

1.3 Rapportens genomförande och upplägg

Rapporten har sammanställts genom utvärdering av projektansökningar och befintlig diarieförd dokumentation hos MUCF, bland annat återrapporteringar och redovisningar av de 16 projekt som beviljades statsbidrag under 2015 (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2015). Underlaget består också av information från projektens hemsidor, sociala nätverkssajter samt press i den mån sådan information finns att tillgå. Information har också hämtats från samtal med ansvariga aktörer i ett antal olika

projekt, i ett par fall har kompletterande eller uppföljande information lämnats via e-post.

Sex av de utvärderade projekten har tidigare fått bidrag från myndigheten, således ingår projekt som är i olika stadier av sitt arbete i denna rapport. Tio av projekten beviljades bidrag för första gången 2015, två projekt beviljades bidrag för ett andra år, två för ett tredje och två för ett fjärde projektår.

Inledningsvis presenterar vi fördelningen av bidragen mellan de projekt som ingår i utvärderingen. Därefter följer mer detaljerade beskrivningar av några olika typer av projekt för att illustrera hur arbetet kan bedrivas och en övergripande analys. Denna analys presenteras utifrån utvärderingsaspekter rubricerade som *uppbyggnad* och *huvudsakliga resultat*. Huvudrubriken innehåller mer specificerade utvärderingsområden: utgångspunkter, målgrupper, synliga och förväntade utfall, pedagogisk tillämpning samt möjligheter och hinder för projektens arbete. Rapporten avslutas med en sammanfattning av de lärdomar myndigheten kan dra av utvärderingen samt de implikationer Segerstedtinstitutet vill lämna till MUCF:s arbete med framtida bidragsgivning och utvärdering.

2 Fördelade bidrag 2015

Statsbidragen för verksamhet som värnar demokratin (SFS 2011:1508) tilldelas verksamheter som arbetar förebyggande mot att antidemokratiska beteenden utvecklas, mot att individer radikaliseras eller för att stödja individer som vill lämna våldsbejakande extremistmiljöer. Bidraget fördelas till ideella organisationer och stiftelser. Kommuner kan också ansöka om bidrag under förutsättning att kommunen samarbetar med minst en ideell förening eller stiftelse. Verksamhet som tilldelas bidrag ska:

- 1) vara självständig och demokratiskt uppbyggd
- 2) bedriva verksamhet i Sverige utan vinstsyfte
- 3) i sin verksamhet respektera demokratin idéer, inklusive principerna om jämställdhet och förbud mot diskriminering (SFS 2011:1508).

Projekt som beviljas stöd ska skilja sig från organisationens ordinarie verksamhet och ha tydliga kopplingar mellan syfte, mål, metoder och aktiviteter i projekten. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor kan bevilja bidrag för projekt under ett år i taget och som längst under tre år.⁵ Tabell 2.1 visar vilka projekt som ingår i utvärderingen.

Tabell 2.1 Följande 16 projekt ingår i utvärderingen

Projekt	Organisation	Belopp	År
1. Unga leder unga (år 4)	Boo Folkets Hus	188 000	4/4
2. Värna Värmland mot våldsbejakande extremism	Brottsförebyggande centrum i Värmland	434 000	1/2
3. Handbok i att förändra djurens situation, del 2	Djurens Rätt	450 000	2/2
4. "Hoppa Av Nu – Extrema rörelser"	Flamman Ungdomarnas Hus	300 000	3/3
5. Våga säger nej till extremismen!	Somali dialogue center	300 000	1/3
6. Våra liv – Syns vi, hörs vi, känns vi?	Spiritus Mundi	416 500	1/3
7. Akta dig extremister	Waamo Samhällsutveckling Organisation	280 000	1/3
8. Civilsamhälle för tillit och demokrati	Forum – idéburna organisationer med social inriktning	495 000	1/1
9. Stiftelsen Expo	Stiftelsen Expo	610 000	1/3
10. Identitet och religion! Varken fundamentalism eller islamofobi	Kurdistan kvinnoförbund	400 000	1/2
11. Train Talk Learn (år 4)	Lunds kickboxningssällskap/Real fighter	195 000	4/4
12. Föreläsningar Mot Våldsbejakande Islamistisk Extremism	Kurdiska federationen Paraply (KFP)	160 000	3/3
13. Allas Kävlunge	Kävlinge kommun	250 000	1/1

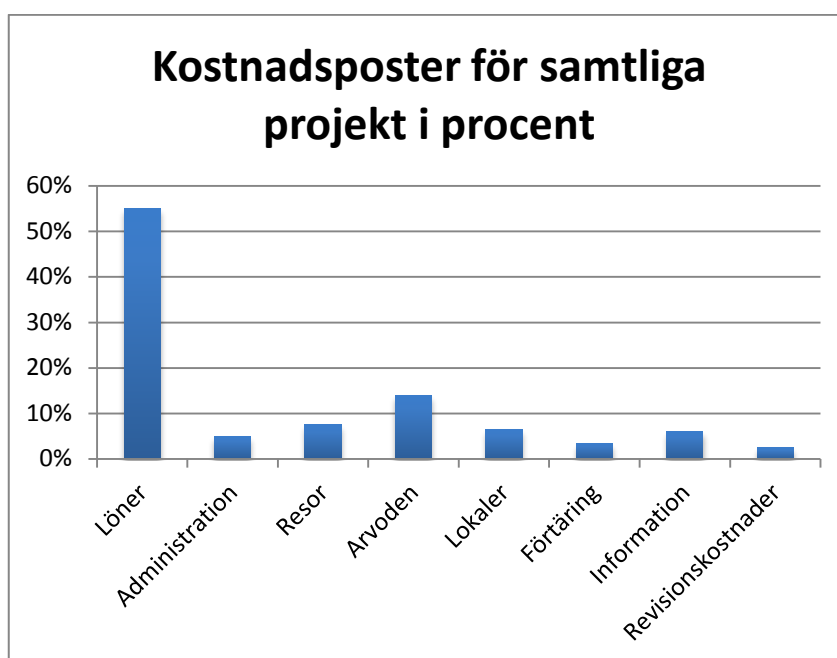
⁵ Projekten *Unga leder unga* samt *Train Talk Learn* har dock beviljats bidrag för ett fjärde projektår.

14. Ingen rekrytering i våra kvarter	Nacka somaliska förening ⁶	250 000	1/1
15. HAYAT (Livet)	Ungdoms vänskapsföreningen i Malmö	171 800	2/2
16. Förebyggande av radikaliserings/våldsam extremism bland unga och anhörigstöd	Somali-Swedish development & relief association	198 200	1/3

Totalt 5 098 500 kronor.

2.1 Användning av fördelade medel

Projektens beräknade användning av fördelade medel anges i ansökningshandlingarna för bidrag enligt följande poster: löner, administration, resor, arvoden, lokaler, förtäring, information och revisionskostnader. Fördelningen över posterna syns i figur 2.1 och baseras på den totala bidragsgivningen på 5 098 500 kronor.

Figur 2.1 Fördelning av den totala bidragsgivningen på 5 098 500 kronor. Procent.

Löner och arvoden utgör tillsammans merparten av projektens kostnader. I samtal med ansvariga aktörer anges möjligheten att kunna erbjuda lön eller arvoden till projektsamordnare eller verksamhetsledare som en förutsättning för att projekten ska kunna bedrivas, särskilt då det gäller möjlighet till samverkan och kontinuitet. Arvodering utgår oftast till externa aktörer med särskild expertis och kunskap. Det kan röra sig om inspiratörer eller föreläsningar, om tolkar eller kulturarbetare eller annat som kan tillföra projekten betydelsefull kompetens som saknas i den ordinarie verksamheten. Resor i projekten rör både ersättning till föreläsare och till individer med särskild betydelse för projekten, men är också beräknad för projektens medlemmar för spridning av idéer, för föreläsningar på annan ort eller för att ta del av andras

⁶ Nacka Somaliska förening valde att under våren 2016 avsluta sitt projekt och återbetala bidraget om 250 000 SEK till myndigheten. Projektet ingår dock i denna rapportens kvantitativa delar då dess utgångspunkt utgår från uppgifter som lämnats i ansökningshandlingar.

erfarenheter som kan gagna det egna projektet. Informationskostnader inbegriper särskilda utskick, tryckning av utbildnings- eller informationsmaterial, föreläsningsunderlag, sammanställning av handledningsmaterial, översättningar, annonsering, tryck av affischer med mera.

Statsbidraget från MUCF finansierar i regel delar eller hälften av projektets totala kostnader. Andra bidragsgivare eller organisationerna själva, anges som ansvariga för resterande kostnader. Endast ett av de utvärderade projekten finansieras helt av statsbidraget.⁷ Bidragen från myndigheten är dock en viktig förutsättning för att projekten ska kunna genomföras. Då bidragsgivning utgör en så viktig grund för projektens möjligheter bör det också uppmärksammas att idéer och framgångar inom projekten riskerar att gå om intet om finansiering saknas då bidragsperioden upphör.

⁷ Föreläsningar mot våldsbejakande islamistisk extremism.

3 Projektexempel

I följande avsnitt presenterar vi arbetet i fyra av de projekt som utvärderats. Beskrivningarna baseras på ansökningshandlingar, projektbeskrivningar, verksamhetsberättelser och samtal med ansvariga aktörer. Beskrivningarna visar på mångfalden i de projekt som beviljas bidrag från myndigheten när det gäller målgrupper, metoder och förväntade resultat. Dessutom visar de tillsammans på spridningen av möjliga samverkanspartner och kontaktytor inom civilsamhället men också mellan civilsamhällets organisationer och tjänstemän och beslutsfattare på kommunal och statlig nivå.

3.1 Akta dig extremister Waamo Samhällsutveckling organisation

Waamo Samhällsutveckling organisation, som bedriver sin verksamhet i Västerås och Hallstahammar, driver sedan hösten 2015 projektet *Akta dig extremister* som en del av den ordinarie verksamheten. Organisationen arbetar för att främja integration av individer med ursprung i Afrika och det svenska samhället. Bland annat arbetar organisationen aktivt med förebyggandet av kriminalitet, våldsbejakande extremism, könsstympning av kvinnor, drog- och alkoholmissbruk samt ungdomsbrottslighet. Projektet *Akta dig extremister* arbetar med att minska islamistisk våldsbejakande extremism. Målgruppen för arbetet är främst somalisktalande killar och tjejer som löper risk att rekryteras av våldsbejakande extremister och radikala grupper så som Al-shabaab. *”Det går inte att straffa bort våldsbejakande beteenden. Samhället måste bidra och då behövs satsningar på gräsrotsnivå av personer som faktiskt träffar och arbetar med individer och grupper som är i riskzonen”* säger Mohamed Hussein, organisationens ordförande som också är projektets initiativtagare.

Projektet, som planeras att pågå i tre år, beskrivs som kartläggande och förebyggande. Ungdomar behöver sökas upp och erbjudas alternativa bilder och informativa samtal där de får möjlighet att samtala om olika tolkningar av den religion som är viktig för deras vardagsliv. Statsbidraget är av stor betydelse för att verksamheten ska kunna bedrivas, ideella krafter räcker långt, men individers engagemang tar tid och kräver resurser som ofta är begränsade i ett längre perspektiv. Genom kunskap och information kan organisationen bidra till att bilda opinion och stärka ungas mobilisering mot antidemokratiska krafter i civilsamhället.

Metoden erbjuder seminarier och studiecirklar i sammanhang där unga samlas. Här spelar utbildning av unga som kan verka som ungdomsledare en viktig roll. Dessutom verkar organisationen genom att medvetandegöra imamer och genom att använda moskéer som naturliga mötesplatser. Genom uppsökande arbete i skolor, moskéer och ungdomsverksamheter och genom diskussioner och informationsspridning på sociala nätverkssajter når arbetet ut till många individer i lokalsamhället.

Ungdomar som deltagit i seminarier och möten eller som är aktiva i organisationen välkomnar projektet. Verksamheten aktiverar dem och erbjuder positiva möten med tillitsfulla vuxna. Gemensamma aktiviteter ger ungdomarna ett forum att återkomma till. Den stora utmaningen för projektet i framtiden, säger Mohamed Husein, är att behålla ungdomarna i verksamheten och att hålla nätverket vid liv. En idé som projektet arbetar med nu är att använda framtida resurser till att arvoda ungdomsledare för att ytterligare motivera ungas engagemang i projektet på lång sikt.

3.2 Train Talk Learn

Lunds Kickboxningssällskap/Real Fighter

www.realfighter.se

Lunds Kickboxningssällskap/Real Fighter bedriver sedan 2011 projektet *Train Talk Learn* som en del av sin ordinarie föreningsverksamhet. Med kampsporten och idrotten som mötesplats strävar projektet efter att lära unga vilka värderingar som behövs för att ett fördomsfritt demokratiskt samhälle ska fungera och på så sätt bidra till att motverka all slags intolerans i samhället. Målgruppen för projektet är unga, framför allt unga killar som är i riskzonen för att hamna i fel umgänge och skaffa sig dåliga vanor som kan påverka deras framtid. Men till föreningen kommer ungdomar av *"alla sorter"* och *"av olika anledningar"*. En ny målgrupp för projektet är tjejer, för vilka kvinnliga aktiva idrottare kan verka som ledare och förebilder.

I projektet utbildas föreningens ledare, företrädare för skolor samt andra aktörer som arbetar i ungas närhet i den metod som föreningen själv utarbetat under sina tidigare projektår. Metoden har varit mycket framgångsrik för att få unga att *"slå in på rätt väg i livet samt för att öka deras självkänsla och tolerans mot sina medmänniskor"* berättar Toni Guinovic som är verksamhetsledare i projektet tillsammans med Elna Heimdal Nilsson och Sofia Olsson. Det är deras upplevelse av hur unga talar och agerar i relation till projektet och de aktiviteter som bedrivs i dag och de som har bedrivits i tidigare omgångar. Kampsporten har också särskilda fördelar då det gäller att nå ut till ungdomar med olika förutsättningar, till skillnad mot idrotter där elitsatsandet inleds redan i tidig ålder välkomnar kampsporten också nybörjare i alla åldrar. En av utgångspunkterna i projektets uppbyggnad är också att alla kan vara med i de aktiviteter som föreningen erbjuder, oavsett kön, klass, etnicitet, funktion etcetera.

Metoden går ut på träning och efterföljande samtal tillsammans med ledare och också med särskilt inbjudna gäster exempelvis avhoppare från den autonoma vänstern eller från vit makt-rörelser. Här har ungdomarna stort inflytande, inte minst då deras intresse kan styra vilka som bjuds in. Föreningen arbetar också med inspirationsträffar där ungdomar av olika etniska ursprung ges möjlighet att träffas och etablera kontakter med individer de annars inte möter i sin vardag. En viktig del av arbetet är att ta fram ett utbildningsmaterial som lätt kan spridas, samt att utbilda nya ledare.

Erfarenheter från tidigare år visar att deltagare i projektet ser det som mycket lyckat. Ungdomar vittnar om att intresset för thaiboxning övergått till en känsla av respekt, gemenskap och stämning. Dessutom har metoden god spridningseffekt, dels genom det metodmaterial som finns, dels i kraft av sina många samverkanspartner. Metoden har också väckt stor efterfrågan i andra föreningar, skolor, andra kommuner och kampsportföreningar på andra orter samt av socialförvaltningen som visat intresse för att använda sig av metodiken i arbetet med ensamkommande flyktingbarn.

Den uppmärksamhet som projektet fått av medierna och MUCF:s ekonomiska stöd har bidragit till spridningen av projektidén och intresset för att applicera metoden i andra sammanhang. *”Vi lider lite av växtvärk”* säger Toni Guinovic och menar att det finns förväntningar, intresse och goda intentioner som hindras av ekonomiska förutsättningar. Föreningen planerar dock att genom att erbjuda utbildning i metoden mot ersättning, fortsätta arbeta med sin metod även efter det att projektanslaget avslutats.

3.3 Handbok i att förändra djurens situation del 2 Djurens Rätt

www.djurensratt.se

Djurens Rätt är Sveriges största djurrätts- och djurskyddsorganisation och arbetar för en värld där djur respekteras som kännande individer med rätt till sina egna liv. Genom demokratisk opinionsbildning, politisk påverkan och attitydförändring arbetar organisationen för att förverkliga sitt mål: ett samhälle som inte förtrycker djur. Många människor, särskilt unga, upplever att samhället reagerar allt för långsamt när det kommer till djurens situation och uttrycker att deras starka engagemang inte tas på allvar. *”Djurrättsintresserade är ofta oerhört engagerade och vill se förändring. Vi vill visa på lagliga demokratiska metoder i stället för på olaglig aktivism och sabotage”*, säger Sandra Lamborn som är projektledare i *Handbok i att förändra djurens situation del 2*. Projektet har pågått sedan 2014 och under föregående år har just en sådan metodbok tagits fram av Djurens Rätt.

I projektets del 2 har statsbidraget möjliggjort en projektanställning, en person som reser runt och håller föreläsningar, seminarier och workshoppar om handbokens innehåll. Handboken finns tillgänglig online för både beställning och nedladdning.⁸ Projektet är nationellt och den initialt uppsökande verksamheten riktade sig främst till lokala organisationer och genom arrangemang av öppna föreläsningar. *”Sen har det rullat igång och vi ser en otrolig efterfrågan, bland annat från aktiva grupper, organisationer, skolor och politiska partier som hört av sig”* berättar Sandra Lamborn. Intresset för både handboken och för föreläsningar om demokratiskt djurrättsarbete kommer således också från andra håll än vad organisationen först räknat med. Den

⁸ <http://forandra.org/>

målgrupp som från början bestod av organisationens egna medlemmar, de ungdomar som redan var engagerade i djurrätsfrågor, har utökats till att inbegripa nya aktiva ungdomar och andra organisationer.

Det finns en stor fördel i att projektet bedrivs inom en redan etablerad och stabil organisation och att det finns utrymme för att låta projektet leva vidare. Materialet och metoden finns kvar, utmaningen framöver är enligt Sandra Lamborn en fråga om resurser. Ekonomiska medel och samverkansresurser som handlar om möjligheter att nå ut till nyckelpersoner som kan samverka på kommunal nivå. Det långsiktiga arbetet har fördelar när det gäller både stabilitet och spridning av demokratiserande idéer.

3.4 Civilsamhälle för tillit och demokrati Forum – idéburna organisationer med social inriktning

www.socialforum.se

Forum är en nationell intresseorganisation för den idéburna organisering som i över 20 år bedrivit en övergripande verksamhet som samlar civilsamhällets organisationer med social inriktning. Forum arbetar för att civilsamhället ska ses som en central del av samhällsutvecklingen. Arbetet bedrivs genom politisk påverkan för att undanröja hinder som står i vägen för civilsamhällets självständighet och för det ideella engagemanget. Dessutom arbetar Forum med att utveckla verktyg för att underlätta för idéburna organisationer att bedriva sin verksamhet. I projektet *Civilsamhälle för tillit och demokrati* som inleddes våren 2016, arbetar organisationen för att utifrån medlemsorganisationernas erfarenheter ta fram relevant information och metodik för att förbättra civilsamhällets förmåga att motarbeta radikaliserings, extremism och antidemokratiska beteenden.

Projektet, som i huvudsak beskrivs vara inriktat på att samla kunskap och att nätverka, grundar sig på en kartläggning bland medlemsorganisationerna. Resultatet visar att en övervägande andel organisationer anger att de kommer i kontakt med individer som uppvisar olika typer av antidemokratiskt beteende. Kartläggningen visar också att medlemsorganisationerna saknar kunskaper och metoder för att motverka denna typ av beteenden, men att sådana kunskaper och metoder skulle vara av stort värde.

”Det finns mycket kunskap och erfarenheter som bedrivs i civilsamhället och en hel del av det är tyst kunskap; demokratiserande förebyggande arbete som fungerar men som inte lyfts fram” säger Anna Ardin, tillförordnad projektledare för *Civilsamhälle för tillit och demokrati*. Utifrån rundabordsamtal, referensgruppsmöten, fokusgruppsintervjuer, litteraturstudier och en studieresa kommer erfarenheter att sammanställas i en skrift för att samhällets aktörer ska

få redskap att arbeta med unga. *Bidraget från MUCF är en förutsättning för att arbetet ska kunna genomföras*” säger Anna Ardin. Hon berättar att diskussioner har inletts med framtida samverkanspartner och om det viktiga arbetet med att bygga upp kontakter, exempelvis förs samtal med SKL⁹ om hur samarbete mellan kommuner och civilsamhälle kan stärkas. Dessutom finns redan planer på att skriften kommer att användas i studiecirkelar anordnade av Studieförbundet Vuxenskolan och Studieförbundet Ibn Rushd. *”Demokratiserande och förebyggande arbete behöver bedrivas långsiktigt och vara värdegrundat”* fortsätter Anna Ardin och tillägger att det även behövs kanaler för spridning. Då materialet är färdigställt kommer det att finnas för nedladdning och som ”print on demand” för tryck till självkostnadspris. Forum har i dagsläget 36 medlemsorganisationer som innefattar en mångfald av bland annat religiösa samfund, riksorganisationer och studieförbund som i sin tur har möjlighet att sprida materialet.

⁹ Sveriges Kommuner och Landsting.

4 Uppdragens uppbyggnad och huvudsakliga resultat

Under denna rubrik presenteras en sammanfattande utvärdering av projekten utifrån de önskemål som inkommit från MUCF till Segerstedtinstitutet och som efterfrågar information om uppdragens uppbyggnad och huvudsakliga resultat.

Projekten är i olika faser av sitt arbete och inget av projekten var avslutat då utvärderingsuppdraget genomfördes. Utvärderingen utgår från ansökningar och nulägesbeskrivningar. Som tidigare angetts är det svårt att beräkna eller summera resultat av demokratiserande arbete. En sådan utvärdering skulle behöva ett jämförande perspektiv antingen i tid eller genom kontrollgrupper. I stället kan det vara rimligt att resonera om estimerade effekter och de möjligheter projekten har att sprida sina idéer och vilka kontaktytor som etableras i projekten och i anslutning till dem. Utvärderingen av resultat utgår därför från de synliga eller förväntade utfall som anges i uppföljningar, projektbeskrivningar eller samtal. I utvärderingen av projektens uppbyggnad studeras projektens utgångspunkter och deras möjligheter att arbeta demokratiserande.

4.1 Vad värnas?

Som anges i bidragets villkor ska projekten verka för att värna demokrati. Demokrati och demokratisering är i svenska förhållanden obestridliga normerande värdeord. Grundläggande i demokratin är alla människors lika värde och rättigheter, likhet inför lagen och att varje röst i ett val är lika mycket värd. Mänskliga fri- och rättigheter, till exempel yttrandefrihet, är också kännetecknande för en demokrati. I demokratibegreppet inbegrips dock ett nätverk av andra begrepp som ger demokrati ett innehåll att enas kring. Demokrati tenderar att bli ett politiskt projekt som individer antingen ansluter sig till och accepterar som ordning, eller inte ansluter sig till och därmed blir motståndare mot (se Biesta 2014). De som inte accepterar demokratin som ordning kallas helt enkelt antidemokratiska och irrationella.

Då projektens beskrivningar anger att de värnar om demokrati och ett demokratiskt samhälle, inbegrips följande värdegrundade begrepp: gemenskap, tolerans, säkerhet, ömsesidig respekt, trygghet, delaktighet, fördomsfrihet, tillit och solidaritet. Detta är således värden som projekten kan förväntas bidra till på individ-, organisations- samt stats- och samhällsnivå.

4.2 Hur definieras våldsbejakande extremism?

Förekomsten av våldsbejakande extremism bland unga förklaras generellt i projektbeskrivningarna som ett sätt för unga människor att finna identitet och betydelse i ett samhälle som inte erbjuder andra alternativ och motbilder till destruktiva miljöer. Våldsbejakande extremism och radikaliserings sätts i motsatsförhållande till demokrati och demokratisering.

I projektens beskrivningar identifieras riskgrupper bland unga människor utan framtidshopp och som befinner sig i en särskild utsatt position för rekryteringsverksamhet. Denna anges verka genom kriminella gäng, moskéer, religiösa skolor, föreningar och också till stor del genom sociala medier. Viktiga aspekter för samtliga projekt är att utgångspunkten för ett demokratiserande arbete är att erbjuda unga positiva alternativ på demokratisk basis. Nyckelord som används är: kunskap, meningsutbyte, delaktighet, gemenskap och känslan av egen betydelse och sammanhang hos den uppväxande generationen. Problemet kan således till synes bära på en lösning.

Nio (11) av de 16 projekt¹⁰ som beviljades bidrag 2015 arbetar mot våldsbejakande extremism i termer av radikal islamism och förebyggandet av ungas anslutning och rekrytering till religiösa krig i konfliktzoner. Extremism definieras i detta hänseende av vissa projekt, via begreppet *radikal islamism*, som politisk konservatism inom islamistiska grupperingar. Målgruppen utgörs bland annat av individer som nyligen konverterat till islam. Unga pojkar från Syrien, Somalia och Irak pekats ut som särskilda riskgrupper, medan flickor anges i ett par fall då dessa identifieras som flickvänner eller fruar som genom relationer också kan radikaliserats.

Ett av projekten (Handbok i att förändra djurens situation del 2) arbetar mot våldsbejakande extremism i djurrättsliga organisationer i motsats till parlamentariskt arbete för djurrättsliga frågor. Ett projekt (Allas Kävlänge), arbetar för att motverka hatbrottsproblematik med specifikt fokus på att förhindra rekrytering till nynazistiska rörelser.

Övriga projekt riktar sig mer övergripande mot olika typer av våldsbejakande extremism och icke-demokratiskt beteende, och nämner i generella termer antisemitism, högerextremism, nynazism, huliganism och islamofobi. I dessa projekt anges syfte och metod snarare som att på bred basis verka för demokratiskt arbete och stärka demokratiseringen genom förebyggande åtgärder, dialog och informationsspridning än som att avvärja en specifik hotbild. Undantaget är projektet *Hoppa av nu! – Extrema Rörelser*, med bas i Flamman (Ungdomarnas hus i Malmö) som identifierar målgrupperna: kriminella nätverk, religiös politisk extremism och fotbollshuliganism. De arbetar direkt med att förändra attityder hos unga i riskzon samt stötta unga som vill lämna de gäng de är kandidater för eller fullvärdiga medlemmar av.

I projektens beskrivningar identifieras ibland vissa individer som anses befinna sig i riskzonen för att rekryteras till våldsbejakande rörelser. Dessa är ungdomar som befinner sig vid sidan av det vardagliga samhällslivet. Det är de som visar ett visst extremistiskt intresse, som minskar kontakten med vänner och isolerar sig från sitt vanliga sociala sammanhang. Killar med så kallat *problemskapande beteende* är en grupp som röner särskilt intresse. I regel ser projekten få ingångar där enskilda individer kan nå direkt, i stället används tillvägagångssätt där ungdomar kan mötas i grupp. Genom att erbjuda forum och interaktion på arenor där unga möts ökar också

¹⁰ Nummer 5, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 15, 16 samt i viss mån 2 och 13 som nämner islamism, om än inte som primär grupp.

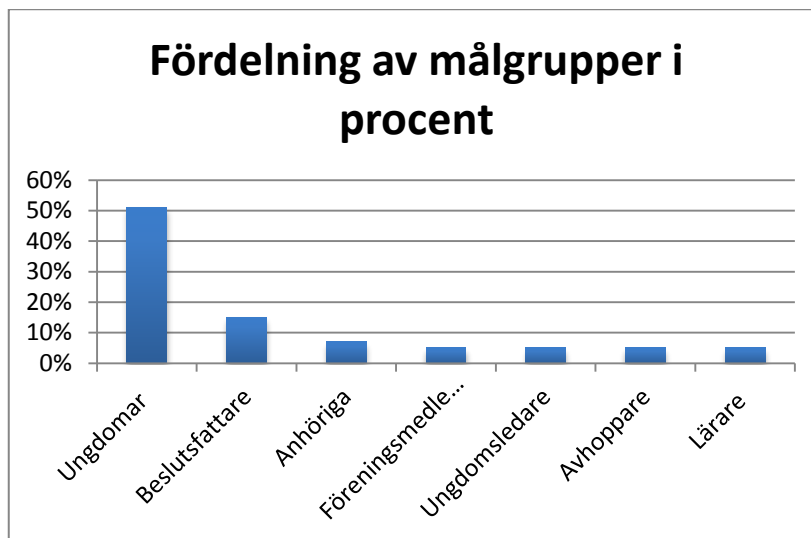
möjligheterna att identifiera individer som kan befinna sig i riskzonen för att rekryteras till antidemokratiska grupperingar.

4.3 Målgrupper

Projektens målgrupper är främst unga som på olika sätt kommer i kontakt med våldsbejakande extremistiska miljöer. Dessutom riktar sig projekten mot föreningsmedlemmar, där närhetsprincipen är ett viktigt incitament för att nå ut till olika målgrupper. Civilsamhällets organisationer har en styrka i den närhet de i regel kan erbjuda för de målgrupper som anges i projekten. Utöver dessa finns också målgrupper som beslutsfattare och politiska aktörer som i sin tur kan påverka villkoren för ungas demokratisering.

Primära och sekundära målgrupper

I materialet anges både primära och sekundära målgrupper för projekten. Gemensamt är att unga utgör en målgrupp som kan nås direkt eller indirekt, men resurserna fördelas också till organisationer som ska bilda strukturer för arbete med unga. Således kan organisationens eller föreningens ledare, styrelse eller företrädare definieras som primära målgrupper för projektets satsning. Genom att utbilda eller informera dessa ledare kan den sekundära målgruppen (ungdomarna) nås. Figur 4.1 visar fördelningen av projektens målgrupper.

Figur 4.1 Fördelning av projektens målgrupper. Procent.

4.4 Samverkan

Civilsamhällets organisationer är beroende av samverkan med andra aktörer som skola, socialtjänst och polis. Denna samverkan beskrivs i tidigare utvärderingar som i stort sett välfungerande, men i behov av ökad övergripande samordning. Dessutom efterfrågas bättre spridning av de erfarenheter och kunskaper som projekten genererar. Samverkan

med kommunala aktörer och beslutsfattare anges ibland i projektbeskrivningar och av dess ansvariga aktörer som avgörande i mobilisering kring och för unga.

Samverkan är dock inte alltid lätt att komma överens om. En svårighet i detta arbete som lyfts, bland annat av projektet *Värna Värmland mot våldsbejakande extremism*, är att synen på att förutsättningarna för att arbeta med frågan i stort sett förändras dagligen beroende på utvecklingen både inrikes och globalt. Det som efterfrågas av kommunala aktörer följer mediernas rapportering och grundar sig mycket på läget här och nu. Det är också i regel en rapportering som baseras på säkerhetspolitiska diskurser snarare än på socialpolitiska eller pedagogiska. En ambition som uttrycks av projektet är därför att försöka få kommunerna att se arbetet som långsiktigt och att bygga upp ett arbete som är hållbart över tid.

Hur relaterar projekten till samverkan?

Samtliga projekt anger flera samverkanspartner. De projekt som fått bidrag föregående år rapporterar fler samverkanspartner och goda erfarenheter av dessa kontakter. De samverkanspartner som anges i projektens ansökningshandlingar är mångtaliga och av olika art och har olika samhällspositioner. Det stora antalet som anges vittnar om ett engagemang i frågor som har med våldsbejakande extremism och ungdomarnas möjligheter i civilsamhället att göra. Exempel på samverkanspartner som återfinns i projekten är: Brottsofferjouren, kommunalpolitiker, kommunala tjänstemän, Kris, ABF, arbetsförmedlingar, musikgrupper, polisen, religiösa samfund, teologer, fritidsledare, teatrar, kvinnoorganisationer, KFUM, Lärarnas Riksförbund, föräldraföreningar, sociala myndigheter, Exit, skolor, imamer, idrottslärare, kultur- och fritidsförvaltningar, Fryshuset, Expo, fastighetsbolag, Studieförbundet och präster.

Samverkan syftar till att skapa hållbara strukturer och arbetsmetoder förutom att det tillför resurser och expertis till projekten. Samarbete med samhällets aktörer och stöd från kommunpolitiker kan också anses stärka hållbarheten i projekten och dess möjligheter till långsiktigt arbete. I de projekt som tilldelats bidrag under flera år anges ofta spridning av projektidéer och samverkan med andra intressenter som kan bidra till att projekten lever vidare i mål- och syftesformuleringarna.

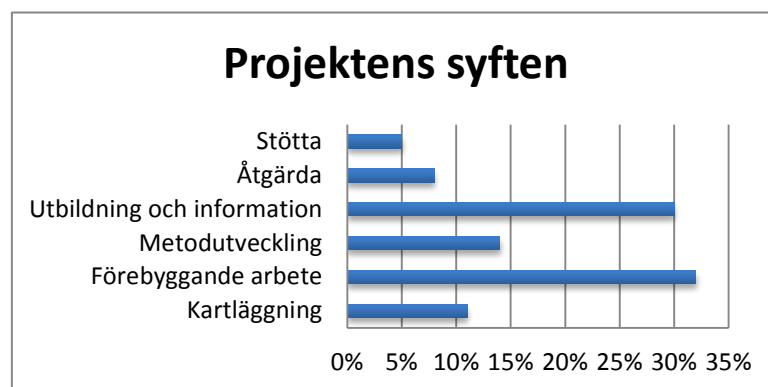
Det stora antalet samverkanspartner som anges och den spridning av samverkansformer som finns bland projekten kan anses gynna mobiliseringen av individer, grupper, organisationer och civilsamhället för att nå unga i olika situationer och på olika arenor där vuxna finns för stöttning och guidning in i ett demokratiskt medborgarskap.

4.5 Pedagogisk tillämpning

Metoder och kunskapssyn

Projekten vittnar generellt om stor tilltro till vikten av att generera kunskaper och betydelsen av informationsspridning. Detta anses kunna bidra till samtal och förståelse samt till att utveckla metoder och arbetssätt. Projektens huvudsakliga syften kan vara flera och riktar sig mot olika faser av demokratiserande arbete eller mot

antidemokratiska beteenden. Dessa syften kan placeras in i sex kategorier. Figur 4.2 visar fördelningen av projektens syften.

Figur 4.2 Fördelningen av projektens syften. Procent.

De största områden som projekten fokuserar på involverar förebyggande arbete och arbete med utbildning och information. Organisationernas möjlighet att samla unga i sammanhang där de kan mötas och samtala, gör att utbildning och förebyggande demokratiserande arbete kan vara en rimlig väg att gå för projekten. Utbildning och information kan också relateras till förebyggande arbete och projekten strävar efter att förebygga genom att ge kunskaper. Ett exempel på detta är projektet *Föreläsningar Mot Våldsbejakande Islamistisk Extremism* som bedrivs av Kurdiska Federationen Paraply. Projektets målsättning är att öka kunskaper om islam för att skydda unga från att delta i extremistiska grupper. För att öka sådana kunskaper anordnas föreläsningar för unga och vuxna som annars inte får möjlighet att studera religion. Föreläsningarna ska erbjuda alternativa tolkningar av koranen för att framhålla det religiösa fredsbudskapet.

Det är främst i nya projekt som syftesformuleringar uttrycker behov av att kartlägga förekomsten av antidemokratiska beteenden i närsamhället eller att kartlägga behov av åtgärder. Kartläggning av behov, befintlig kunskap och resurser ska då leda till att möjliggöra arbete med förebyggande åtgärder, utbildning och information eller för att åtgärda i ett senare skede. Ett exempel är *Värna Värmland mot våldsbejakande extremism* som bedrivs av Brottsförebyggande Centrum i Värmland. I projektet utvecklas strukturer för samverkan och samordning för en utökad kunskapsförsörjning och därmed en förstärkning av det förebyggande arbetet. Dessutom ingår förbättrade informationskanaler samt beredskap för att stötta individer som vill lämna våldsbejakande extremistiska miljöer med tyngdpunkt på vit makt-miljöer. Detta arbete ska inledningsvis, under det första året, bedrivs genom utredning, förankring och planering. Det handlar också om systematisk kartläggning av behov av åtgärder samt av förekomsten av extremistisk aktivitet i närområdet.

Bland de projekt som även inbegriper syften att stötta och åtgärda, återfinns främst projekt som delvis arbetar för att motverka att ungdomar ansluter sig till islamistisk extremism och att stötta anhöriga i arbetet med att förhindra att unga människor rekryteras. Detta arbete anges då inte som ett huvudsyfte, utan som en del i ett bredare arbete som främst handlar om att utbilda och föra dialog med ungdomar och andra

aktörer. Så är fallet för *Våga säga nej till extremismen!* som bedrivs av Somali dialogue center, med bas i Göteborg. Centret arbetar med att bygga nätverk med viktiga samhällsaktörer och genom dialogmöten mellan exempelvis myndigheter och medborgare. Att stötta anhöriga med kontakter och samtal när rekryteringar är ett faktum har varit en del i projektet.

Metodutveckling är också av intresse för flera av projekten. I regel är detta något som fokuseras i de projekt som funnits i flera år. Framgångsrika metoder som utvecklats under tidigare år ges fysisk form i både böcker och filmer. Så är fallet för exempelvis projektet *Unga leder unga* som bedrivs av BOO folkets hus och som arbetar för att utbilda unga ledare i den metod de tidigare tagit fram. Utvecklingen av metoder innefattar sådant som program för ungas ledarskap och en metodbok eller handbok för inomparlamentariskt arbete för att förändra situationer som upplevs som icke-demokratiska. Metodutvecklingen kan vara ett sätt att sprida projektens idéer eller möjliggöra att metoden får spridning och kan användas av andra organisationer och föreningar.

I projekten finns också syften som uttrycks i termer av att *åtgärda* då ungdomar radikaliserats eller att stötta ungdomar som hoppat av extremistiska rörelser eller deras anhöriga. Dessa utgör dock en mindre del av projektens arbete och de anger inga särskilda åtgärder eller metoder för hur ett sådant arbete ska kunna bedrivas.

Arenor för diskussion och utvecklingen av trygga platser och goda förebilder för unga är viktiga utgångspunkter för projekten. Här syns en generell idé om att delaktighet och tillhörighet i samhället samt förståelse för andras situation är nycklar till demokratisering. Förebyggande arbete i samverkan med att utbilda och informera ges en nyckelroll. Kunskaper, information och samtal anges således också fungera som förebyggande arbete mot antidemokratiska beteenden och radikalisering.

4.6 Hållbarhet och möjligheter att vidareutveckla

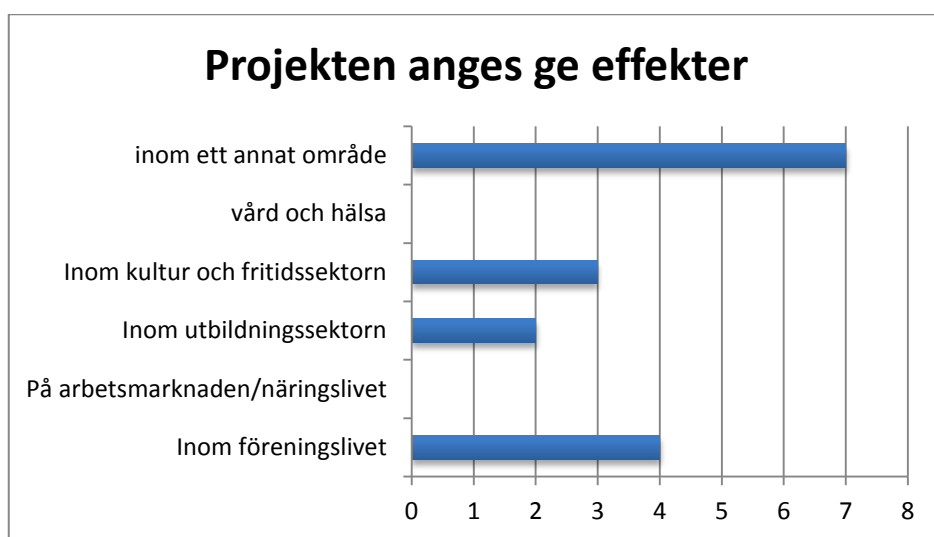
De projekt som beviljats bidrag för tidigvarande år anger i ansökningarna hur vunna erfarenheter har gett upphov till nya angreppssätt och idéer för att utveckla projekten. Erfarenheter från projektdeltagare och målgrupper har tagits till vara för vidare planering. Detta angreppssätt anges gynna arbetet och samarbetet med målgrupper och stärker också möjligheter till fortsatt arbete efter det att bidragstiden gått ut. Generellt syns en periodisering av projekten där kartläggning, kunskaps- och erfarenhetsinsamling föregår aktivt arbete. Metodutveckling och erfarenhetsspridning förekommer främst i de projekt som arbetat under flera års tid och genererat kunskaper och metoder som kan utvecklas och ges en fysisk form. Som exempel har projektet *Hoppa av nu, extrema rörelser* som bedrivs av Flamman (Ungdomarnas Hus i Malmö) påbörjat ett tredje projektår där tidigare års erfarenheter bland annat lett till en publikation som ger röst åt individer som lämnat extrema rörelser. Tanken är att boken ska kunna användas i andra forum på andra platser. Långsiktighet som gynnar möjligheter att planera och bedriva projekt och vinna de erfarenheter som behövs för att finna framgångsrika metoder och idéer, kan därmed anses vara en framgångsfaktor att ta i beaktande för framtida bidragsgivning.

5 Huvudsakliga resultat

Utvärderingen av de huvudsakliga resultaten baseras på estimerade resultat och effekter som anges i projektansökningar och de resultat som hittills synliggörs i projektens arbete så som de uttrycks av aktörer i projekten.

5.1 Hur mäts effekter i projekten?

I ansökningsformuläret för bidraget anges var projekten förväntas ge störst effekt i enlighet med sex kategorier (figur 5.1).

Figur 5.1 Områden som projekten anges ge effekter inom, här fördelade efter antal.

Figur 5.1 visar att merparten av ansökningarna förväntar sig effekter inom andra områden än dem som anges i formulären för ansökan. Det finns även utrymme för fritext, vilket en del men inte alla projekt utnyttjar för att skriva fram förväntade effekter. De som utnyttjar möjligheten uttrycker sig kortfattat. Här framgår det hur svårt det är att skriva fram förväntade effekter då dessa är hypotetiska och ligger i projektets slutfas. Dessutom är effekter svåra att mäta utan jämförelsemått. Mål och syften är helt enkelt inte alltid konkreta så till vida att någonting produceras eller uppnås i summativa eller kvantitativa termer. I fritexten nämns som exempel:

- Fler ungdomar kommer att satsa på utbildning, arbete och fritid och färre kommer att resa till krigshärjade områden.
- På sikt kan det förebyggande arbetet synas och ge utslag i olika rapporteringar och kartläggningar och visa en minskad andel ungdomar med sympatier i våldsbejakande extremistiska grupper.
- Attitydförändringar till radikalism bland unga.
- Förhindrande av radikaliserings och extremism bland unga.
- Ökad demokrati och säkerhet i det lokala samhället men också på högre nivå.

- Effekter kan påverka deltagarna själva och deras anhöriga, men också närmiljö, föreningsliv och skola. Effekter kan också påverka riskgrupper och spridningen av projektet då deltagare sprider idéer vidare.
- Spridning av metoden till skolor och utökat samarbete med andra föreningar.
- Effekter kommer främst att synas i referensgruppen genom ett stärkt aktörskap i sin uppgift som nationell kunskapskälla. Det kommer också att stärka civilsamhällets organisationers självförtroende och därigenom stärka grundläggande värderingar.

5.2 Konkreta och mätbara mål

I ansökningsformulären anges konkreta och mätbara mål. De mål som anges är av olika art och ofta svåra att mäta. Troligen har det att göra med att projekten i regel saknar tillförlitliga mätmetoder för de mål som anges. Att mäta huruvida kunskapsförsörjningen har stärkts, om upplevelser av huruvida unga fått redskap att bidra till den offentliga debatten eller om individer medvetandegjorts om vikten av demokratisk gemenskap, är helt enkelt en fråga om jämförelser som inte låter sig göras eller som kräver kvalitativa metoder. Därmed inte sagt att målen inte är möjliga att nå eller att de saknar relevans, tvärtom kan de som strävansmål vara relevanta och leda till resultat.

De effekter och mål som här kategoriseras som mätbara är av mer konkret art eller uttrycks som konkreta åtgärder, vilka kan kontrolleras i efterhand. Huruvida material har spridits, kontrakt har upprättats eller individer engagerats går att kvantifiera och dokumentera.

Mätbara mål:

Sprida och utveckla ledarskapsmodell; sprida pedagogisk modell; genomföra ledarskapsutbildning; skapa social plattform; ta fram handbok; upprätta nätverk; projektanställa; dokumentera deltagande; upprätta kontrakt med ungdomar; starta en central verksamhet för avhoppare i samarbete med staden och polis; nå ut till ett antal ungdomar; engagera religiösa ledare, mentorer, artister, politiska aktörer; samla material till dokumentärfilm; sprida erfarenheter genom föreläsningar och workshops; mobilisera och organisera imamer; väcka frågor om radikalism och extremism och visa på hotbilder; tillgängliggöra material, verktyg och metoder; skapa lugna och meningsfulla stunder; erbjuda aktiviteter för att motverka inaktivitet; anordna seminarier; kartlägga ungas åsikter; kartlägga sociala mediars roll; möta ett antal ungdomar; besöka ett antal skolor; nå ut till föreningar; besöka skolor och få ungdomar i åtgärder.

De mål som här kategoriseras som *andra mål*, inbegriper värderingar som ofta är subjektiva och kräver jämförelsemått. För att kunna verifiera huruvida till exempel kunskapsförsörjningen ökat, behövs en kartläggning eller beskrivning av utgångsläget.

Andra mål:

Förbättra kunskapskanaler; öka kunskapsförsörjning; förstärkning av förebyggande arbete; stötta avhoppare; minskat antal unga i riskgrupper; fler unga i studier och jobb; fler avhoppare; uppmärksamma anhöriga; erbjuda kreativa uttrycksätt; motverka

radikaliseringsprocesser; stärka upplevelse av tillgänglighet till kunskaper; lära unga från mellanöstern att strider står mellan demokrati och mänskliga rättigheter på ena sidan och totalitära ideologier på andra. Kunskapsspridning; ökad kunskap om religion; öka kunskapen om ungdomars olika förutsättningar; minska fördomar; förebygga våld; förebygga och hantera konflikter; förhindra moskéers stöd till ISIS; medvetandegöra vikten av demokratisk gemenskap; ökad kunskap om extremism bland unga och föräldrar med somalisk bakgrund; ökad kunskap om lagstiftning; minska flödet av unga som ansluter sig till extremistgrupper i konfliktzoner samt att nynazistiska och/eller våldsbejakande sympatier inte ska förekomma i kommunen.

Om projekten varit framgångsrika i sitt arbete med ovanstående mål kan statsbidraget generellt anses ha bidragit till betydande förändringar och förbättringar avseende demokratisering på individ-, organisations- samt stats- och samhällsnivå.

5.3 Geografisk spridning

För att möjliggöra projektens resultat och inverkan på olika nivåer, individ, organisation och samhälle/stat, behöver idéer spridas och problematiseras, inte bara lokalt utan också regionalt och nationellt. Projekten centrerar främst sitt arbete till storstadsregioner, där behovet av verksamheter som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism förvisso kan anses vara stort, samtidigt som det också är lättast att nå ut till aktörer i civilsamhället som arbetar med och för unga.

I en översyn av projektens geografiska spridning framträder ett mönster då projekten anger var deras verksamhet ska äga rum. Det är möjligt att ange ett eller flera län från listan där alla Sveriges län finns representerade. Ett projekt¹¹ anger att deras verksamhet är nationell, övriga projekt anger sig vara regionala eller lokala. Spridningen ser ut som följer: Skåne län (8), Stockholms län (7), Västra Götalands län (4), Värmlands län (2), Västmanlands län (2), Gävleborgs län (2), Uppsala län (1), Östergötlands län (1), Jönköpings län (1), Kronobergs län (1), Kalmar län (1), Gotlands län (1), Örebro län (1) och Västernorrlands län (1). Således är koncentrationen av projekt allra störst i områden kring och i Stockholm, Göteborg och Malmö, med ett överskjutande antal projekt i Skåne län.

5.4 Hur kan projektet gynna fler?

De projekt som utvärderas har alla som målsättning att samverka och utveckla hållbara kontaktnät med civilsamhällets organisationer och ideella föreningar eller företrädare för religiösa samfund. Projekten uttrycker också intentioner att utveckla samarbeten med kommunala aktörer som till exempel socialtjänst och skola. Projekten riktar sig också till instanser som polis, säkerhetspolis och Brottsförebyggande rådet. Generellt är det tydligt att projekten gärna samverkar som en resurs i arbetet med att motverka antidemokratiska beteenden bland unga.

Samverkan mellan civilsamhällets organisationer och kommuner kan också som av exempelvis *Civilsamhälle för tillit och demokrati* (Forum – idéburna organisationer med

¹¹ Handbok i att förändra djurens situation del 2.

social inriktning), betraktas som mål och medel i arbetet med att värna demokratin. De olika projektens grundläggande ambitioner att verka för samarbete, spridning och medvetenhet på olika arenor borgar för att spridningseffekter och långsiktighet kan gynnas. Således kan det förväntas att samtliga projekt på olika vis värnar om demokratisering och demokrati.

Flera av projekten syftar till att ta fram tryckt material för information, metodmaterial eller filmer att använda i liknande sammanhang eller i utbildningssyfte. Möjligheten att dela med sig av metoder kan gynna spridningen av idéer. Dessutom verkar flera av projekten för spridning och rekrytering genom sociala medier som chattrum, Twitter och Facebook samt med att utveckla och arbeta med hemsidor. Projekten söker ofta även kontakt och spridningsmöjligheter med hjälp av övriga medier. Möjligheten att få mediernas uppmärksamhet uttrycks ofta av ansvariga aktörer i projekten som en resurs i arbetet och som en garant för att arbetet uppfattas vara viktigt ur ett samhällsperspektiv.

5.5 Möjligheter och hinder för projektens arbete

I utvärderingen av möjligheter och hinder för projektens arbete återkommer resurser i termer av ekonomi, tid och långsiktighet som avgörande faktorer. Resurser är inte enbart av materiell art utan handlar också om kompetens, kunskap, tillit och närhet.

Vilka hinder stöter projekten på?

Arbete med att mobilisera kunskaper, utveckla metoder, utbilda och sprida idéer tillsammans med ett aktivt arbete med organisationernas medlemmar och med unga tar tid och är förknippat med diverse omkostnader. Tid och ekonomiska resurser utgör ofta hinder för att projekten ska kunna bedrivas långsiktigt. Exempelvis kan den begränsade tid då finansiering finns för projektet föranleda stress, särskilt i projektets inledande faser. Ideella förmågor, engagemang och kompetens byggs upp under längre tid. Då genomförandet av idéer blir avhängigt eldsjälur och ideella krafter, riskerar projekt att rinna ut i sanden. I en del fall tar samverkan tid då organisationer och verksamheter arbetar under olika betingelser. I projektet *Identitet och religion! Varken fundamentalism eller islamofobi* som bedrivs av Kurdistans kvinnoförbund, berättar föreningens ordförande Seyran Duran som exempel hur hon haft svårt att få kontakt för att arbeta tillsammans med sfi. Samordning kräver ansvariga aktörer, långsiktighet och planering som kan kräva mycket av projekten i termer av tid, ekonomi och resurser som inte alltid finns.

Vilka resurser har projekten själva?

Resurser är ekonomi, men också kompetens och expertis. Projektens närhet till civilsamhället är en resurs att räkna med då närheten ger tillgång till arenor där unga möts eller till individer och grupper som arbetar nära unga. I exempelvis *Train Talk Learn* (Real fighter) används ungas intresse för kampsport som en arena för att kunna arbeta med värderingar och demokratiska processer i ett sammanhang där ett visst mått av tillit redan finns. I projektet *Identitet & religion! Varken fundamentalism eller islamofobi* används föreningens medlemmars eget kontaktnät som en resurs för att nå unga och genom dem deras kontaktnät. I projektet får också ungdomars eget intresse och engagemang stor betydelse och får utgöra en resurs för de möten och aktiviteter som äger rum.

Samverkan anges också som en resurs i projektens arbete. Som det anges av företrädare för *Värna Värmland mot våldsbejakande extremism* visar kommuner och andra bärande organisationer intresse för att vara en del av arbetet. Även här blir brist på tid dock en negativ faktor för att samverkan ska kunna bedrivas fullt ut.

Mediernas uppmärksamhet ses också som en resurs för att sprida verksamhetens idéer, särskilt för att nå ut till nya deltagare. Intresse hos medierna kan också väcka intresse hos samverkanspartner eller framtida medfinansiärer. Flera projekt, till exempel *Akta dig extremist*, och *Identitet och religion! Varken fundamentalism eller islamofobi*, använder sociala medier (Facebook) för att samla och informera.

5.6 Hbtq-strategiskt arbete och jämställdhetsintegration

Enligt uppdragsbeskrivningen till Segerstedtinstitutet ska utvärderingen beakta jämställdhetsintegrering och hbtq-strategiskt arbete som viktiga perspektiv. Inget av projekten har en direkt inriktning mot någotdera. Som exempel saknas projekt som lyfter våldsbejakande extremism som riktas mot hbtq-personer. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (Ungdomsstyrelsen 2010a) anger att unga hbtq-personer är mer utsatta för diskriminering, hot och våld än andra unga och att de därför ofta mår sämre. I samtal med ansvariga för projekten problematiseras detta och den generella ståndpunkten är att organisationerna, även om de inte formulerar detta tydligt, utgår från att inkludera alla individer oavsett kön, könsidentitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Jämställdhetsintegration och hbtq-strategiskt arbete kan således ses som en förutsättning för ett demokratiserande arbete och för att bedriva verksamhet i en demokratisk organisation.

Jämställdhetsfrågor återfinns dock i flera av projektens beskrivningar, särskilt då det gäller en kvantitativ balans mellan könen, där det då relateras till en önskan eller strävan efter att involvera fler tjejer eller kvinnor. Det kan handla om att ha särskilda tjejgrupper eller att med olika medel försöka involvera fler tjejer i aktiviteter. Jämställdhet kan också som i *Identitet och religion! Varken fundamentalism eller islamofobi* (Kurdistan kvinnoförbund) betraktas som en kulturell fråga, där kvinnors och tjejers rättigheter utgör en särskild utgångspunkt i organisationens innehållsförklaring. Denna formulerar arbete för kvinnors rättigheter och livsvillkor, våld mot kvinnor samt generationskonflikter mellan unga kvinnor och deras familjer.

I projektansökan för *Train Talk Learn* hänvisas till regeringens skrivelse (2014/15:144), *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism*. Denna skrivelse formulerar ett genusperspektiv, men understryker att våldsbejakande extremistiska grupper i huvudsak utgörs av killar och män och att dessa grupper av ideologiska skäl kan motsätta sig jämställdhet och tjejers och kvinnors rättigheter.

”Det är därför viktigt att det finns ett genusperspektiv i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism. Vidare är det viktigt att normer, värderingar och attityder som samverkar och bidrar till framväxten av våldsbejakande politisk eller religiös extremism motverkas effektivt.” (skr 2014/15:144. s. 21)

6 Implikationer och erfarenheter

Under ovanstående rubrik samlas de sammanfattande reflektioner och implikationer som Segerstedtinstitutet vill lämna om statsbidragens användning och fördelning. Institutet ska enligt uppdraget verka för ett systematiskt arbete för att förhindra och motverka uppkomsten och reproduktionen av ideologiskt motiverade våldsutövande subkulturer. I arbetet ska institutet samverka med offentliga institutioner och civilsamhällets organisationer. Således ligger det också i Segerstedtinstitutets intresse att lämna en analys av vad som kan vara av vikt att beakta vid framtida bidragsgivning.

Syftet med statsbidraget är att minska antalet aktiva inom våldsbejakande extremistmiljöer. Mer specificerat uttrycks syftet som:

”att förebygga att antidemokratiska beteenden utvecklas, förebygga att individer radikaliseras och ansluter sig till våldsbejakande extremistmiljöer eller stödja individer som avser att lämna sådana miljöer.”

Således är det projekt som är av kartläggande, förebyggande och åtgärdande karaktär som får bidrag, vilket denna utvärdering också visar. Antidemokratiska beteenden görs genom projekten också synonymt med våldsbejakande extremism och de miljöer som agerar med våldsbejakande förtecken. Inledningsvis ges en reflektion över hur våldsbejakande extremism tas upp i projekten i relation till hur den säkerhetspolitiska dimensionen ser ut.

6.1 Våldsbejakande extremism på bred front

I regeringens skrivelse 2011/12:44, *Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism*, identifieras extremism som politisk eller religiös, och som främst förekommande inom vit makt-miljön, vänsterautonom- eller islamistisk extremism. I skrivelsen anges dessa miljöer som *”likartade sociala företeelser”*.

”Extremistiska rörelser utgår ofta från en svartvit konspiratorisk världssyn. Konflikten med det omgivande samhället och förhållandet av våld är centralt. Det är i grunden samma mekanismer som motiverar individer att ansluta sig till våldsbejakande extremism, oavsett om det är en rörelse som verkar för ett klasslöst, ett etniskt homogent eller ett islamistiskt samhälle.” (skr 2011/12:44, s. 4–5).

Vidare anger skrivelsen att arbetet behöver vara tvärsektoriellt och utgå från en bred uppslutning i samhället. Statsbidraget till organisationer som arbetar förebyggande, utbildande och åtgärdande genom civilsamhällets närhet är viktigt i ett sådant arbete. Det bör dock uppmärksammas hur projektbidragen fördelas med tyngdpunkt på arbete mot islamistisk extremism. Detta arbete bör betraktas som en ytterst viktig mobilisering för demokratisering av unga individer, men bör därmed inte lämna andra varianter av extremism vid sidan av. Ett övervägande fokus på bidragstilldelning till projekt som engagerar sig i arbete mot våldsbejakande islamism kan rikta blickarna ensidigt mot, och bidra till att konstruera bilden av, ett manifest hot med rasistiska förtecken.

Den autonoma vänstern, vit makt-miljö och islamistisk extremism

Enligt en kartläggning av våldsbejakande extremism i Sverige (Ds 2014:4) finns detta i hela landet, men med en viss koncentration till storstäderna. Bilden anges ha förändrats något under de senaste åren då aktuell information visar att otillåten påverkan från både den autonoma miljön och vit makt-miljön i dag är vanligast i storstadslänen. Flest fall av otillåten påverkan¹² anmäls enligt Säkerhetspolisen i Stockholms län och därefter i fallande skala; Skåne län och Västra Götalands län, Östergötlands län, Västmanlands län, Södermanlands län, Uppsala län och Örebro län. I samtliga län står den autonoma miljön för en majoritet av de anmälda brotten. Enligt Säkerhetspolisen var etableringen av våldsbejakande islamism starkare i mindre städer 2014 .

Bland de projekt som beviljades bidrag för 2015 saknas helt projekt som arbetar mot våldsbejakande extremism med inriktning mot den autonoma vänsterrörelsen. Enligt departementsserien 2014:4 är Säkerhetspolisens bedömning att den autonoma miljön i dagsläget har i avsikt att agera mot några av det demokratiska samhällets grundläggande funktioner med det övergripande syftet att påverka demokratiska processer.

Ett av de projekt som utvärderats riktar sig mot vit makt-miljö direkt, om så även främst inledningsvis i ett kartläggande syfte. Säkerhetspolisens bedömning är i dagsläget att vit makt-miljö saknar avsikt och förmåga att agera mot grundläggande demokratiska funktioner. Miljön har dock både avsikt och förmåga att agera mot enskilda individers demokratiska rättigheter. Inom vit makt-miljön finns också en tyngre beväpning än inom den autonoma miljön.

Nio (11) av de 16 utvärderade projektens arbete riktar sig mot islamistisk extremism. Enligt departementsserien 2014:4 har den islamistiska extremistmiljön inte för avsikt att förändra eller påverka demokratiska processer i Sverige, utan är i huvudsak riktad mot statskick i andra länder. Dock bedöms miljön vara ett hot mot enskilda grupper och personer både i Sverige och i andra länder. Dessutom finns i dag enligt Säkerhetspolisen ett attentatshot som innebär att allmänheten skulle kunna komma till skada.

Med utgångspunkt i Säkerhetspolisens bedömningar om den våldsbejakande extremismens antidemokratiska tendenser och dess hot mot demokratin är det rimligt att också agera på en bredare front och att om möjligt sprida bidragsgivningen så att den tydligare kan riktas mot de tre målgrupper som identifierats som *hot mot demokratin*.

¹² Med otillåten påverkan avses: våld, hot eller trakasserier som på ett beräknande sätt syftar till att påverka förtroendevaldas, myndighetsföreträdarens eller journalisters myndighets- eller yrkesutövning, eller brott som syftar till att förhindra enskilda individer från att utnyttja sina grundlagsfästa fri- och rättigheter. I definitionen ingår även fall där förtroendevalda eller myndighetsföreträdare missbrukar sin tjänsteställning genom att i samband med sin yrkesutövning begå brott för att vara en kriminell aktör behjälplig (Ds 2014:4).

6.2 Segerstedtinstitutets reflektioner

Det kan vara av vikt att också reflektera över huruvida ”radikalisering” kan förstås som ett fenomen på individnivå och som något som kan åtgärdas utan att vidta socialpolitiskt motiverade åtgärder. Genom att enbart fokusera på hotbilder och på säkerhetspolitiska åtgärder då problemet är ett faktum, omvandlas en grundläggande social problematik till ett säkerhetsproblem som ska åtgärdas eller straffas bort. Med bakgrund i den forskning som finns, och med vetenskapen om att radikalisering är en process, kan det vara av vikt att resonera om hur problemet kan angripas på flera fronter och vikten av det demokratiserande arbete som utförs i många verksamheter.

Med hänsyn till den övergripande idén som synliggörs i projekten och som samlas kring att unga behöver positiva alternativ och identifikationsmöjligheter, delaktighet och gemenskap bör det också nämnas att demokratisering är ett långsiktigt och grundläggande projekt för civilsamhället och för samhällets institutioner. Så länge det finns antidemokratiska tendenser, behöver demokratin värnas. Tidiga insatser, breda förebyggande insatser och förbättrad kommunikation, både mellan unga och vuxna samt mellan civilsamhällets organisationer och tjänstemän och beslutsfattare är av stor vikt för att radikalisering och våldsbejakande extremism ska motverkas.

Detta är också något som är gemensamt för merparten av projektbeskrivningarna och något som uttrycks i samtal med ansvariga aktörer. Fokus för arbetet bör i första hand vara demokratiserande arbete, vilket i sig kan förstås motverka antidemokratiska tendenser. I projekten synliggörs dessa tankar då ungas behov av meningsfulla sammanhang, mötesplatser, sysselsättning och rimliga möjligheter till framtider ses som demokratiserande arbete.

Så som Marcus Herz (2016) konstaterar i rapporten *Socialt arbete, pedagogik och arbete mot så kallad våldsbejakande extremism – en översyn*, finns det socialpedagogiska komponenter som sällan får utrymme i den offentliga eller den politiska diskussionen, vilken tenderar att i stället ensidigt fokusera på disciplinerande, straffande och övervakande metoder. I stället bör metoder och insatser fokusera på socialpedagogiskt och demokratiskt arbete och utgå från att:

- samverkan mellan olika myndigheter ska fungera
- förankringen är lokal
- anhöriga och civilsamhälle involveras
- demokrati, mänskliga rättigheter och tillgång till välfärd ska tillgodoses
- främst se till människan inte till ideologin
- den egna organisationen granskas kritiskt och reflektivt.

(Herz 2016, s. 3)

Dessa komponenter synliggörs generellt som utgångspunkter och grundtankar i projektens uppbyggnad. Det förebyggande arbetet som flera av projekten fokuserar på kan således ses som en del i demokratiserande åtgärder, vilka genom närhet och dialog med unga kan få stor betydelse på lång sikt. Närhet och långsiktighet för projekten är därmed också att betrakta som en framgångsfaktor. De flesta av projekten saknar långsiktig finansiering och projektinramningen består i många fall av kortsiktiga åtgärder

som ska hinna planeras, genomföras och utvärderas under en begränsad tidsperiod. Att andra relevanta samhällsaktörer tar till vara erfarenheter och nätverk som producerats av projekten efter deras slut är både mycket viktigt och en utmaning ur ett metodutvecklingsperspektiv. Här blir således samverkan med de offentliga systemen och involvering av andra delar av civilsamhället än en gång relevanta komponenter att belysa.

Erfarenheter som genereras i långsiktiga arbeten bör alltså spridas, exempelvis genom metodutveckling och erfarenhetsutbyten mellan projekt och andra intresserade aktörer. Utvecklingen av metoder för demokratisering återfinns i flera av projekten. En sådan utveckling är viktig i arbetet med ungdomarna, men det bör poängteras att metoder sällan låtar sig överföras direkt till andra sammanhang. Det är arbetet *med och omkring* unga i lokala sammanhang, med lokala anpassningar i demokratiserande syfte och i demokratiska former som är det viktigaste arbetet.

Hbtq- strategiskt arbete

I Regeringskansliets skrift (2015) om strategiskt arbete för hbtq-personers rättigheter aviseras också uppdrag till myndigheter samt förstärkta insatser i syfte att höja medvetenheten och kunskapen i frågor som berör hbtq-personers levnadssituation.

Skriften anger att kränkande bemötande, trakasserier, diskriminering, hot om våld och våld, enligt rapporter från Statens folkhälsoinstitut och Ungdomsstyrelsen (FHI A 2005:19, R 2006:08, R 2008:25, Ungdomsstyrelsen 2010a), är de troligaste orsakerna till den psykiska ohälsan bland homo- och bisexuella samt bland transpersoner. Anmälningarna av homofobiska hatbrott visade enligt statistik från Brottsförebyggande rådet (Brå) på en uppåtgående trend från 1997 fram till 2008 för att sedan avstanna, och kurvan visar nu på en nedåtgående trend. Förändrade mätmetoder gör dock att jämförelser över tid ska tolkas med försiktighet.

Det strategiska arbetet fokuseras bland annat på insatser i civilsamhället och här torde projekt med inriktning mot våldsbejakande extremism och antidemokratiska handlingar utförda mot hbtq-personer uppmärksammas och kunna ingå i *Värna demokratin mot våldsbejakande extremisms* målgrupp. I de projekt som för närvarande bedrivs saknas detta fokus helt och hållet.

Samarbete med akademien

I ett fåtal projekt förekommer samarbete med högskolor och universitet och främst handlar det om ideellt deltagande i projektens uppbyggnad och i ett fall om erfarenhetsspridning. Samverkan med akademien kan tänkas utgöra ett samarbete som också initieras av universitetsanslutna aktörer. I civilsamhällets organisationer finns lärdomar och erfarenheter som kan intressera exempelvis lärarutbildningar samt utbildningar i socialt arbete, juridik och kriminologi. Ett samarbete skulle kunna gynna civilsamhället samt vetenskapssamhället.

Det kan också finnas anledning att ta tillvara de erfarenheter vetenskapssamhället har av demokratisering och våldsbejakande extremism och möjliggöra dialog och erfarenhetsutbyte av hur extremism och antidemokratiska handlingar kan förstås. Vidare är det viktigt att relevant expertis tillsammans med yrkesprofessionen ges möjlighet att utveckla de insatser som är verksamma mot framväxten av våldsutövande subkulturer.

Utvärderingskomponenter för framtiden

Som tidigare åiterrapporteringar har visat är det svårt att också i denna utvärdering kvantifiera kvaliteter i demokratiserande arbete. Dels är det en fråga om kvaliteter och värden som inte med enkelhet kan mätas på objektiv basis, utan sådana mätningar kräver jämförelsemått och tydliga gemensamma kriterier. Dels är det en fråga om att utvärderingen utgår från projektens egna subjektiva värderingar av det arbete som bedrivs. Ett sätt att hantera utvärdering av konsekvenser och effekter är att låta projektens egna utvärderingar koncentreras på den konstruktiva länkningen mellan mål, metoder och resultat. Således kan redan ansökningshandlingarna också efterfråga kriterier och metoder för konsekvensutvärdering direkt kopplade till de mål som anges och de metoder som används. Möjligen skulle detta kunna vara en förutsättning redan i ansökningsförfarandet.

Utvärdering med fokus på erfarenheter från projekten ur målgruppernas perspektiv, de ungdomar, anhöriga eller beslutsfattare som är primära och sekundära målgrupper, saknas i tidigare utvärderingar och så även i denna. I framtiden är det av vikt att ta reda på huruvida projektens insatser har lett till förändringar på individ-, grupp- och samhällsnivå med fokus på projektens brukare/deltagare. Sådana utvärderingar skulle kunna vara gemensamma och av kvantitativ art.

”Många gånger när vi talar om vad som fungerar eller inte tycks vi förvänta oss ett deterministiskt samband mellan insats och resultat, det är dock sällan så det ser ut. Att i stället tala om vilka komponenter som tycks ingå i det arbete som ses som framgångsrikt ger oss möjlighet att peka på vilka omständigheter som anges ge bäst resultat.” (Herz 2016, s. 16)

En rimlig reflektion är att vid nästa utvärdering ta hänsyn till de komponenter som Herz (2016) lyfter fram som relevanta i demokratiserande arbete och se över hur projektens verksamhet och inriktning svarar mot dessa.

Referenser

- Biesta, G. (2014). "Learning in Public Places: Civic Learning for the Twenty-First Century". I G. Biesta, M. De Bie & D. Wildemeersch (Eds.), *Civic Learning, Democratic Citizenship and the Public Sphere*. New York: Springer.
- Ds 2014:4. *Våldsbejakande extremism i Sverige – nuläge och tendenser*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- FHI A 2005:19. (2005). *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation. Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer*. Statens folkhälsoinstitut.
- FHI R 2006:08. *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Statens folkhälsoinstitut.
- FHI R 2008:25. *Vem får man vara i vårt samhälle? Om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa*. Statens folkhälsoinstitut.
- Herz, M. (2016). *Socialt arbete, pedagogik och arbete mot så kallad våldsbejakande extremism*. Rapport:1, Segerstedtinstitutet. Göteborgs universitet.
- Lawy, R. (2014). Education beyond socialisation: on becoming and being a citizen-subject in everyday life. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 35(4). 599–610.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Resultat och effekter 2014. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer*. Stockholm: MUCF.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Projektguiden. Nationella projektbidrag till organisationer våren 2015*. Stockholm: MUCF.
- Nicoll, K., Fejes, A., Olson, M., Dahlstedt, M. & Biesta, G. (2013). Opening discourses of citizenship education: a theorization with Foucault. *Journal of Education Policy*, 28(6), 828–846.
- Olson, M., Fejes, A., Dahlstedt, M. & Nicoll, K. (2014). Citizenship Discourses: Production and Curriculum. *British Journal of Sociology of Education*.
- Regeringens skrivelse (2011/12:44). *Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism*.
- Regeringens skrivelse (2014/15:144). *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism*.
- Regeringskansliet (2015). *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck*.
- SFS 2011:1508. *Förordning (2011:1508) om statsbidrag för verksamhet som värnar demokratin*. Justitiedepartementet.
- SFS 2015:49. *Förordning (2015:49) men instruktioner för myndigheten för ungdoms- och civilrättsfrågor*. Utbildningsdepartementet.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Konsekvenser, resultat och effekter av Ungdomsstyrelsens bidragsgivning till ideella organisationer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2010a). *Hon, Han, Hen. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2010b). *Resultat av effekter och bidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011). *Resultat och effekter 2011. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012). *Resultat och effekter 2012. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013). *Resultat och effekter 2013. Återredovisning av statsbidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elektroniska källor

<http://forandra.org/>

www.djurensratt.se

www.realfighter.se

www.socialforum.se

Värna demokratin mot våldsbejakande extremism

I denna rapport sammanställs erfarenheter från projekt som år 2015 mottagit statsbidrag (SFS 2011:1508) av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, för verksamheter som värnar demokratin mot våldsbejakande extremism.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2016
projektledare **Moa Wallenholm**
text **Jennie Sivenbring, Segerstedtinstitutet, Göteborgs Universitet**

distribution **MUCF**
Box 17801, 118 94 Stockholm
tfn **08-566 219 00**
webbplats: www.mucf.se

mucf
.se | Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällsfrågor